

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 23, Sayı: 40, Temmuz - Aralık 2018

HZ. HAMZA'NIN İSLÂM'DAN ÖNCEKİ HAYATI, HZ. PEYGAMBER İLE OLAN SÜT KARDEŞLİĞİ MESELESİ, HİDAYETİ VE MÜCADELESİ

The Life of Hz. Hamza Before Islam, His Milk Brotherhood with
The Prophet, His Convert and His Struggle

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÖNAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
ramazanonal@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2752-8628

Atıf@ Önal, Ramazan. "Hz. Hamza'nın İslâm'dan Önceki Hayatı, Hz. Peygamber ile Olan Süt Kardeşliği Meselesi, Hidayeti Ve Mücadelesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (Aralık 2019): 121 - 142.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 6 Temmuz 2018 / July2018
Kabul Tarihi / Accepted : 11 Aralık / 11 December 2018
Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık / 15 December2018
Sayı – Issue : 40
Sayfa / Pages : 121 - 142.
DOI : 10.30623/harranilahiyatdergisi.441344

Öz

Bu çalışma, Hız. Peygamber'in amcası, çocukluk ve gençlik arkadaşı, anne tarafından akrabası ve aynı zamanda sütkardeşi olan Hız. Hamza hakkındadır. Hız. Hamza, Hız. Peygamber'in ve diğer Müslümanların büyük sıkıntı, eziyet ve işkencelere maruz kaldıkları bir dönemde İslâm'a girmiş, onlara önemli bir güç ve moral desteğini sağlamıştır. Müslüman olduktan sonra yaşadığı kısa müddet zarfında verdiği kahramanca mücadele ve fedakârlığı nedeniyle tarih, kendisinden yiğitlerin piri ve şehitlerin efendisi olarak söz etmiştir.

Hız. Hamza, akrabalığın yanı sıra yaş itibariyle de Hız. Peygamber'in akranı olması nedeniyle Onu hiçbir dönemde yalnız bırakmamış, çocukluk ve gençliğinde arkadaşı, evlendiği sırada velisi, Hicret ettikten sonra da vefat edinceye kadar Medine'de hep Onun en yakın dostu ve danışmanı olmuştur.

Hız. Hamza, hakkında nakledilen bilgilerin ekserisi İslâm'dan sonraki hayatıyla ilgilidir. İslâm'dan önceki hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklara göre Hız. Hamza Hız. Peygamber'in sütkardeşi ve yaşıtıdır. Fakat bu durumun ne şekilde gerçekleştiği ve aralarında ne kadar yaş farkının olduğu meselesi tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmamızda, ana kaynaklar ışığında Hız. Hamza'nın kısaca hayatı, Hız. Peygamber ile olan sütkardeşliği meselesi ve mücadelesi ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hız. Hamza, Seyyidüşşühedâ, Sütkardeşliği, Hız. Peygamber, İlk Serie.

Abstract

This work is about Hız. Hamza who is the uncle of the Prophet, his friend of childhood and youth, and also relatives of his mother. Hız. Hamza became a Muslim when the Prophet and other Muslims were subjected to great distress, suffering and torture. Hız. Hamza provided them with strong and moral support. After he became a Muslim within a short period of time, because of his heroic struggle and sacrifice during his short rest of life, history has spoken of himself as the master of the braves and martyrs.

Hız. Hamza, in addition to kinship, is also a peer of Prophet, and never left the Prophet alone. He became his friend in childhood and youth, custodian in marriage, became Prophet's closest friend and advisor in Medina until he passed away.

Most of the information related to Hamza is about his later life after becoming a Muslim. There is not much information about his life before Islam. According to sources Hız. Hamza is milk brother and

peer of the Prophet. But it has been a matter of debate as to how this situation takes place and the age difference between them. In this work, an assessment will be made of Hamza's life, milk brotherhood and struggle in the light of the main sources.

Keywords: Hz. Hamza, Sayyidushuheda, Milk Brotherhood, Hz. Prophet, First Series.

1. Hz. Hamza'nın Hayatı

1.1. İsmi, Nesebi ve Doğumu

Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menâf b. Kusay b. Kilâb b. Murra b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr el-Hâşimî el-Kuraşî¹ Kureyş kabilesinin büyüklerinden lider ve pehlivan bir şahsiyet olup Hz. Peygamber'in amcası ve sütkardeşidir.² İkisini de amcaları Ebû Lehebi'n azatlı cariyesi olan Süveybe veya Mekkeli bir kadın emzirmiştir.³ Hz. Peygamber'in ifadesiyle en hayırlı amcasıdır. Rivayetler bize Hz. Hamza'nın Cebrail'i kendi suretinde gördüğü bilgisini aktarır.⁴ Künyesi Ebû Umâre veya Ebû Ya'lâ'dır.⁵ Esedullah ve Esedu Resûlullah lakabıyla anılmıştır.⁶ Babası Abdülmuttalib b. Hâşim Arapların efendisi olan Beni Hâşim kabilesinin lideri ve Araplar nezdinde en üstün mevki olarak kabul edilen Ka'be'nin işlerinden sorumlu kişiydi.⁷ Annesi, Hz. Peygamber'in annesi Hz. Âmine'nin amcasının kızı olan Hâle bt. Üheyb⁸ veya bt. Vüheyb ez- Zührî'dir.⁹ Safiye bt.

¹ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (Beyrut: Daru Sadır, 1966), 3: 1-11.

² ez-Zehbî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî (ö. 748/1348), *Siyeru a'lami'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaut vd., (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985), 1: 173.

³ el-Amirî, Macid İbrahim, *Seyyidu's-Şüheda Hamzetü'bnü Abdilmuttalib*, 1. Baskı, (Cidde: Matbatu'r-Reşid, 2001), 6.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 12.

⁵ Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî (ö. 279/892), *Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli, (Beyrut: 1996), 4: 282; İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İsti'ab fi ma'rifeti'l-ashâb* (İbn Hacer'in *el-İsâbe'sinin* Beyrut: 1328 tarihli baskısının kenarında), 1: 369.

⁶ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, 1: 369. el-Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî (ö. 207/822), *Kitabu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, (London: 1966), 1: 290; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-nihâye fi't-târîh*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 4: 40.

⁷ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 6.

⁸ Belâzürî, *Enâb*, 4: 282; ez-Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab ez-Zübeyrî (ö. 236/851), *Nesebu Kureyş*, (Kahire: Daru'l-Maarif, ts.), 17.

Abdumuttalib'in öz kardeşidir.¹⁰ Çocukları Ya'lâ b. Hamza, Amir b. Hamza, Umâre b. Hamza ve Ümâme bt. Hamza'dır.¹¹ Hız. Peygamber'in İslâm'la şereflenmiş amcalarından biri Abbas, diğeri Hamza'dır. Zira diğer amcalarından Müslüman olan yoktu. Zaten Ebu Talib ile Ebu Leheb'in dişındakiler de bi'setten önce vefat etmişlerdi.

Hamza b. Abdilmuttalib 568 veya 569 ya da 570 yılında, hicretten yaklaşık 54 sene kadar önce Mekke'de doğdu. Hız. Peygamberden iki veya dört sene kadar büyük olduğu iddia edilir.¹² Doğduğu tarihle ilgili farklı rivayetler nakledilmiştir. Çoğunluğa göre Fil yılından yaklaşık iki sene önce doğmuş olup en az iki sene Hız. Peygamber'den büyüktür.¹³ Bazı kaynaklarda yaşıt oldukları, hatta Hız. Peygamber'in kendisinden iki sene büyük olduğu ifade edilmiştir.¹⁴ Hız. Hamza ile Hız. Peygamber'in yaş farkı ile ilgili görüşler ileride süt kardeşliği başlığı altında tekrar ele alınacaktır.

1.2. Hanımları ve çocukları

Kaynaklarda Hız. Hamza'nın üç hanımla evlendiği ve bu hanımlarından üç erkek ile bir kız çocuğu dünyaya geldiği nakledilir.

İlk eşi Bintü'l-Mille b. Malik b. Ubade b. Hicr b. Avf el-Evsi el-Ensari Medineli Evs kabilesindedir. Bu hanımından Ya'la ile Amir isminde iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

Havle bt. Kays b. Kahd el-Ensari Beni Neccar kollarından Beni Sa'lebe kabilesindedir. Bu hanımından Umare isminde bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Hız. Hamza bundan dolayı Ebu Umare şeklinde de künye almıştır.

Selma bt. Umeys el-Hasami, Hız. Peygamber'in eşi Hız. Meymune'nin anne bir kardeşidir. Bu vesileyle Hız. Hamza, Hız. Peygamber ile bacanak oluyor.¹⁵ Selma aynı zamanda Hız. Cafer'in hanımı Esmâ bt. Umeys'in de kardeşidir. Kızı Ümame'nin annesidir. Hız. Hamza'nın şehadetinden sonra kızı

⁹ el-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed Ebü'n-Nadr b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî (ö. 204/820), *Cemheretu ensâbi'l-Arab*, (eş-Şamile), 4.

¹⁰ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed b. eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsüdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-Sahâbe*, 1. Baskı, (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 2: 67.

¹¹ Belâzürî, *Enâb*, 4: 282; 1: 430.

¹² İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-ğâbe*, 2: 67; ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 966/1559), *Tarihu'l-hamis fi ahvali enfesi'n-nefis*, (Beyrut: Daru Sadır, ts), 1: 164.

¹³ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 6.

¹⁴ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 6.

¹⁵ Belâzürî, *Ensab*, 1: 447.

Ümame'nin kimin yanında kalacağı meselesiyle ilgili Hz. Ali, Cafer ve Zeyd b. Harise'nin arasında tartışma konusu olmuştu. Hz. Peygamber Cafer'in yanında kalmasını uygun görmüştü. Çünkü teyzesi Esmâ bt. Umeys Cafer ile evliydi. Daha sonra Hz. Peygamber, Ümame'yi Seleme b. Ebi Seleme b. Abdilesed el-Mahzumi ile evlendirmişti.¹⁶

Hz. Peygamber, vefat ettiği sırada Umare ve Ya'la henüz birkaç yaşındaydılar.¹⁷ Hz. Hamza'nın çocuklarından Ya'la b. Hamza'nın Umare, Fazl, Zübeyr, Ukayl ve Muhammed isminde beş erkek çocuğu olduğu; fakat beşinin de çocuğu olmadan vefat ettiği ve nesillerinin devam etmediği bildirilir. Hz. Hamza'nın diğer çocuklarından da evlat sahibi olan kimseden bahsedilmemektedir. Dolayısıyla Hz. Hamza'nın soyunun devamının olmadığı nakledilir.¹⁸

1.3. İslâm'dan önceki hayatı

Hamza Kureyş kabilesinin önemli bir kolu olan Beni Haşim'in bir üyesiydi. Arap kabileleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Beni Haşim'in Araplar nezdinde büyük itibarı vardı. Bu kabile Mekke'nin ve Ka'be'nin sahipleri ve koruyucuları olarak kabul edilirdi. Hz. Peygamber'in Kureyş hakkında " Kureyş'i öne geçirin, onların önüne geçmeyin"¹⁹ Beni Haşim hakkında da "Allah İsmail'in çocuklarından Kinane'yi seçti. Ondan da Kureyş'i seçti. Kureyş'ten de Beni Haşim'i seçti. Beni de Beni Haşim'den seçti."²⁰ buyurması aslında bu sosyolojik gerçeği dile getirmektedir. Hamza'nın babası Abdülmuttalib, hem Benî Hâşim kabilesinin hem de Kureyş'in lideriydi. Hamza, Abdülmuttalib'in on erkek çocuğundan biri ve risâlet ahdine erişmiş Hz. Peygamber'in dört amcasından yaşça en küçük olanıydı. Amcaları arasında Müslüman olanların da ilkiydi.²¹

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 8.

¹⁷ Muhibuddîn et-Taberî, Ebû'l-Abbâs (Ebû Ca'fer) Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî (ö. 694/1295), *Zehairu'l-ukbâ fi menâkibi zevi'l-kurbâ*, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1356), 185.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 9; Belâzürî, *Ensab*, 4: 283.

¹⁹ eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820), *el-Müsned*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400), 78; el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905), *Müsnedü'l-Bezzâr*, (Medine: Mektebetü'l-Ulum, 2009), 2: 112; Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezi (ö. 241/855), *Fedâilü's-Sahabe*, thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983), 2: 622.

²⁰ Muhibuddîn et-Taberî, *Zehair*, 36.

²¹ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 10, 11.

Kureyş geleneğine göre rütbe ve önem yaşa göre sıralanıyordu. Bu nedenle Abdülmuttalib vefat edince reislik büyük oğlu Ebû Tâlib'e, Sikâye görevi ise Abbas'a kaldı. Hamza'nın o toplum ve o dönemin örfüne göre resmi bir vazifesi yoktu. Ancak o Mekke'de emsalleri arasında pehlivanlığı, yiğitliği, iyi ahlakı ve cesareti ile tanınan biriydi. Yetişkin bir genç haline geldiğinde orta boylu, irice başlı, gür sakallı ve heybetli bir görünüşe sahip olmuştu.²² O kabilesinde başı dik, güçlü, kuvvetli, pehlivan yapılı, boyca ne çok kısa ne de aşırı uzundu, kabilesini seven ve onlar tarafından sevilen biriydi. Avcılık ve nişancılık gibi çeşitli aktiviteler onun ilgi alanıydı.²³

Hamza Müslüman olunca bu güzel hasletlerini İslâm'ın muzaffer olması için sarf etti ve Müslümanlıkta da üstün bir mevkie sahip oldu. Allah onunla Resûlünü ve Müslümanları muhafaza etti ve onunla onları güçlendirdi. Hamza Müslüman olduktan sonra Hiz. Peygamber'e "*Yeğenim dinini açıkla. Allah'a yemin ederim ki kavmim için gösterdiğim fedakârlığı İslâm'dan esirgemem*" dedi. Buna mukabil Hiz. Peygamber, "henüz sayımız az henüz izin verilmedi" karşılığını verdi.²⁴

Zaten güçlü ve cesaretli olan Hamza, İslâmiyet sayesinde daha da güçlü ve sebatlı oldu. Böylece o iyilerin iyisi oldu. Hiz. Peygamber'in "insanlar madenler gibidirler. Cahiliye döneminde iyi olan İslâm'da da iyi olur"²⁵ sözünü tasdik etmişti. Müslüman olduktan sonra cesareti, fedakârlığı ve mücadelecî ruhuyla Hiz. Peygamber'in ve Müslümanların kalbinde taht kurmuş, Esedullah ve Esedu Resûlillah unvanına layık görülmüştür. Ömrünün son saniyesine kadar hak yolunda mücadeleden geri durmamış ve Uhud savaşında zafer elde edinceye kadar bir şey yemeyeceğine dair yemin etmişti. Uhud savaşında şehit edildiği zaman iki günlük oruçluuydu.²⁶

Hiz. Hamza'nın İslâm öncesi hayatı ile ilgili fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Babası Abdülmuttalib b. Hâşim hem Benî Hâşim hem de Kureyş kabilesinin reisiydi. Yeğeni ve aynı zamanda sütkardeşi olan ve ileride risâlet vazifesini üstlenecek olan Muhammed b. Abdullah ile aynı ortamda büyüdü. Onun amcası aynı zamanda sütkardeşi ve hayatının bütün merhalelerinde en samimi arkadaşıydı. Hamza Müslüman olmadan önce

22 Hüseyin Algül, "Hamza" *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 501, 502.

23 el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 10,11.

24 Berzencî, Cafer, *Menakıbu Seyyidi's-Şüheda*, (Beyrut: 1415), 10

25 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Cami'u's-sahih*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır, (Daru Tavki'n-Necât, 1422), Feth, 13/161.

26 Belâzürî, *Ensab*, 1: 322.

cahiliye döneminde de Kureyş'in en cesur, en cömert ve en hoşgörülü bir genci olarak tanındı²⁷

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile evlenmek istediği zaman bu durumu amcalarına arz ettiği, amcalarından Hamza'nın, onunla müstakbel eşini istemeye gittiği nakledilir.²⁸ Yaşı küçük de olsa bir baba gibi Hatice bt. Huveylid'i yeğenine onun istediği ifade edilir.²⁹ Ancak dönemin örf ve adetleri dikkate alındığında bu durumun bir zorlama gibi gözüktüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'le Hz. Hatice'yi istemeye gidenin Ebû Tâlib olduğu, beraber gitmiş olsalar bile Hz. Hamza'dan yaşlı olduğundan nikâh teklifini Ebû Tâlib'in yaptığı ifade edilir.³⁰

Hazreti Hamza'nın Cahiliye dönemine ait hayatı hakkında kaynaklar fazlaca bir şey söylemezler. Ancak ava meraklı olduğu, okçulukta usta olduğu,³¹ içkiye ve eğlenceye düşkün olduğu, iyi bir binici olduğu, iyi silah kullandığı ve pehlivan yapılı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Cahiliye döneminde şiire meraklı olduğu ve şair³² olduğu, rivayet edilmektedir.³³ Buhârî'de geçen bir rivayet onun geçmişine bir ışık tutmaktadır. Bu rivayete göre Bedir savaşından sonra ganimet dağıtılmış Hz. Ali'ye de humustan pay düşmüştü. İçkinin henüz haram kılınmadığı bu dönemde Hz. Hamza sarhoşluğun etkisiyle şarkı söyleyen cariyenin de teşvikiyle Hz. Ali'ye ait olan develeri kesmiş ve arkadaşlarıyla Ensar'dan birinin bahçesinde toplanıp yiyip içip bir cariyeden şarkı dinlemişler. Hz. Ali'nin şikâyeti üzerine Hz. Peygamber Hz. Hamza'yı uyarmak için yanına gitmiş ve Hz. Hamza'nın sarhoş olduğunu görmüştür. Hz. Peygamber'in uyarısı karşısında sarhoşluktan gözleri kızarmış olan Hz. Hamza Hz. Peygamber'i baştan ayağa süzdükten

²⁷ Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî (ö. 733/1333), *Nihayetu'l-ereb fi fününi'l-edeb*, (Kahire: Daru'l-Kütüb, 1423), 16: 208.

²⁸ İbn İshak, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kuraşî el-Medenî (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk, el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megâzi*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 82.

²⁹ Belâzürî, *Enâb*, 1: 97.

³⁰ Ömer Sabuncu, *Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hz. Hatice* (İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2018) 54.

³¹ Kandehevî, Muhammed Yusuf b. Muhammed İlyas el-Kandehevî (ö. 1384/1964), *Hayatu's-Sahabe*, thk. Beşşar Avvâd Marûf, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1999), 1: 326.

³² Cevad Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*, (Daru's-Saki, 2001), 16: 298.

³³ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 6-7.

sonra hepiniz babamın kölelerisiniz deyince Hz. Peygamber onun sarhoş olduğunu anlamış ve oradan ayrılmıştır.³⁴

1.4. Hz. Peygamber ile Sütkardeşliği

Yaygın olan görüşe göre Hz. Hamza, Hz. Peygamber'den iki sene önce dünyaya gelmiş olup her ikisi de Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe'den süt emdikleri için sütkardeş olmuşlardır. Buna göre Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe el-Eslemiyye daha önce Hz. Hamza'yı emzirmişti. Süveybe, daha sonra da Hz. Peygamber'i de üç günlük iken de Mesruh isimli oğlunu emzirdiği sırada emzirmiştir.³⁵ Kaynaklarda yer alan rivayetlerden anlaşıldığı üzere Halime'ye verilmeden kısa bir süre önce Hz. Peygamber'i emziren kadın da Süveybe'dir. Bu Hanım Hz. Peygamber'den önce, Hz. Hamza'yı emzirmiş Hz. Peygamber'den bir süre sonra da Ebû Seleme Abdullah b. Abdül-Esed el-Mahzûmî'yi emzirmişti.³⁶ Bu nedenle bu dördü (Hz. Hamza, Hz. Peygamber, Ebû Seleme ve Mesruh sütkardeş olmuşlardır. Bazı kaynaklar, Abdullah b. Cahş'ın da Süveybe'nin sütünü emdiğini ve dolayısıyla onun da bunların sütkardeşi olduğunu kaydeder.³⁷ Yine İbn Sa'd'ın naklettiği rivayete göre de Resûlullah'ı ilk emziren kadın Süveybe'dir. İsmine Mesruh denilen oğlunun sütüyle emzirmiştir. Bu durum Resûlullah Halime'ye verilmeden bir süre önce gerçekleşmiştir. Süveybe daha önce Hamza b. Abdümuttalib'i sonra da Ebu Seleme'yi emzirmiştir.³⁸

İbn Sa'd'ın naklettiği diğer bir rivayete göre Hz. Hamza, Beni Sa'd kabilesinden bir kadın tarafından emzirilmiş olup Hz. Peygamber de sütannesi Halime'nin yanında iken bir gün bu kadın tarafından emzirilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber ile Hz. Hamza'nın sütkardeşliği bu şekilde gerçekleşmiş olabilir.³⁹

Konuyla ilgili benzer bir rivayeti nakleden Muhibuddin et-Taberî ise Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'den dört yaş büyük olma durumunu eleştirir

³⁴ Buhârî "*Kitabu fardî'l-humus*" 4: 78; Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605) *Şerhu's-şifâ*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye), 2: 429; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 542; el-Fesevî, Ebu Yusuf *el-Ma'rife ve't-târîh*, thk:Ekrem Ziya, (Müessesetu'r-Risale, 1981), 1: 274.

³⁵ Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, (ö. 430/1038), *Delâ'ilü'n-nübüvve*, (Beyrut: Daru Nefais, 1986), 1: 157; ed-Diyarbakri, *Seyyidu's-Şüheda*, 1: 222.

³⁶ Belâzürî, *Enâb*, 1: 94; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-gâbe*, 2: 67.

³⁷ İbn Hişam, Abdülmelik b. Hişam b. Eyyub el-Hımyeri Ebu Muhammed Cemalüddin, (ö. 213/828), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka vd, 2. Baskı, (Mısır: Şirketu Mustafa el-Bâbi, 1975), 1: 291 (dipnotta tahkik yapanın açıklaması).

³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 108.

³⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 109.

ve Süveybe'nin ikisini de oğlu Mesruh'u emzirdiği sırada emzirmiş olmasının aklen bir zorlama olduğunu ifade eder. Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'den hem dört yaş büyük olması hem de ikisinin aynı bebeğin sütünden süt emmiş olmaları bir tezat teşkil eder. Zira emzirme ancak iki yıl için geçerlidir. Eğer rivayetlerde "Mesruh isimli bebeğinin sütüyle" kaydı olmasaydı bu durumda Süveybe'nin ikisini farklı zamanlarda emzirmiş olma ihtimali gündeme gelebilirdi.⁴⁰ Fakat bu kayıttan dolayı bu ihtimal ortadan kalkmaktadır.

Aralarındaki yaş farkı meselesini tartışmalı hale getiren başka bir durum da Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile babası Abdullah'ın aynı anda evlenmiş olmalarıdır. İbn Sa'd'ın naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'a kız istediği zaman kendisine de gelininin amcasının kızı ve Hz. Hamza'nın annesi olan Hale bt. Vüheybi istedi ve bu iki merasim bir mecliste gerçekleşmiş oldu. Hatta düğünün ve diğer bütün törenlerin beraber yapıldığı ifade edilir.⁴¹ "Âmine bt. Vehb amcası Vüheyb'in evindeydi. Abdülmuttalib, oğlu Abdullah ile birlikte oraya gitti ve Âmine'yi Abdullah'a isteyip onunla evlendirdi. Abdülmuttalib kendisine de Vüheyb'in kızı Hâle'yi isteyip onunla evlendi. Böylece Abdülmuttalib ile oğlu Abdullah'ın evliliği aynı mecliste gerçekleşmiş oldu. Hâle ile Abdülmuttalib'in evliliğinden Hamza dünyaya geldi. Bu malumata göre ikisinin yaşı bir birine yakın olması gerekmektedir.⁴²

İbn Hişâm'ı tahkik eden Mustafa Sakkâ ve ekibi de bu rivayete dayanarak Abdülmuttalib ile Abdullah'ın aynı mecliste ve aynı saatte evlendiklerini Hâle'nin Abdülmuttalib'e Hamza'yı, Âmine'nin de Abdullah'a Hz. Peygamber'i doğurduğunu, dolayısıyla aralarında fazla bir yaş farkının olmaması gerektiğini ifade etmektedirler.⁴³

Hatta birçok kaynakta yer alan rivayete göre bu olaydan sonra halk arasında şöyle bir dedikodu ortaya çıkmıştır:

فلما رجع عبد المطلب إلى مكة تزوج هالة بنت أهيب بن عبد مناف وزوج ابنة عبد الله آمنة بنت وهب فولدت له رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت قُرَيْشٌ: . فَلَجَّ عَبْدُ اللَّهِ عَلَى أَبِيهِ

⁴⁰ Muhibuddîn et-Taberî, *Zehâir*, 172.

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 95; el-Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî (1044/1635), *İnsanu'l-uyun fi sîreti Eminî'l-Me'mun*, 2. Baskı, (Beirut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1427), 1: 67.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 94-95.

⁴³ İbn Hişâm, *Sîre*, 1: 291.

Abdullah Âmine ile evlenince veya Âmine Hz. Peygamber'i dünyaya getirince Kureyş, "Abdullah babasını geride bıraktı, ona üstün geldi" dedi.⁴⁴ Bu sözün tam olarak ne amaçla söylendiğine dair kaynaklarda net bir açıklık getirilmemiştir. Ancak şu iki ihtimali akla getirmektedir. Birinci ihtimal Abdullah babasından önce evlenmiştir. İkinci ihtimal ise babasından önce çocuk sahibi olmuştur. Bu durum da Hz. Hamza'nın yaşının Hz. Peygamber'den büyük olma ihtimalini tartışmalı hale getirir.⁴⁵ Burada İbnü'l-Esir gibi bazı zatlar rivayetleri mukayese ettikten sonra Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'den iki veya dört sene kadar büyük olma ihtimalini ifade eder ve en fazla iki yaş kadar büyük olmasının daha isabetli olduğunu vurgularlar.⁴⁶

Her hal-u karda ikisinin sütkardeşi oldukları kesin olarak bilinen bir gerçektir. Zaten bu durum Hz. Peygamber tarafından da açıkça dile getirilmiş ve Hz. Peygamber'e evlenmesi için Kureyş'in en güzel hanımı olan Hz. Hamza'nın kızı tavsiye edildiği zaman o, "Hamza sütkardeşimdir. Nesepten haram olan süttten de haram olur"⁴⁷ diyerek onun, sütkardeşliği dolayısıyla kendisine helal olmadığını vurgulamıştır.⁴⁸

2. Müslüman Olması ve Mücadelesi

2.1. Müslüman olması

Hz. Hamza, Müslüman olmadan önce taassup derecesinde cahiliye örf adetlerine bağlıydı. Bu yüzden akrabalık bağı ve kabile asabiyeti nedeniyle yeğenine birisinden kötülük geldiği zaman ona sahip çıkmaktan geri durmazdı.

Bütün kaynaklar gelişen süreci farklı anlatsalar da Hz. Hamza'nın Müslüman olmasına sebep olan olay konusunda ittifak halindedir. Ancak

⁴⁴ Ebû Nuaym, *Delâ'il*, 1: 129; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin b. Ali el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvali Sahibi's-Seri'a*, 1. Baskı, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405), 1: 107; İbn Seyyidünâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1333), *Uyûnü'l-eser*, thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Meto, (Beyrut: 1992), 1: 74; el-Makrîzî, Ebu Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyuddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1441), *İmta'u'l-esma'* thk. Mahmud Muhammed Şakir, 2. Baskı. (Beyrut: 1999), 4: 37; eş-Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî (ö. 942/1535), *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Adil Abdümevcud vd., (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İmiyye, 1993), 1: 325

⁴⁵ İbnü'l-Esir, *Üsüdül-gâbe*, 2: 67; Halebî, *İnsanu'l-uyun*, 1: 67.

⁴⁶ İbnü'l-Esir, *Üsüdül-gâbe*, 2: 67; Halebî, *İnsanu'l-uyun*, 1: 67.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 109; Belâzürî, *Ensâb*, 1: 462.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât* 3: 11-12.; İbn Sa'd, *Tabakât* 1: 109.

olayın küçük detayları konusunda ihtilaflar olmuştur. Buna göre Ebû Cehil Amr b. Hişam b. Mugire el-Kureşi el-Mahzumî, tek başına veya adamlarıyla birlikte Safa'da oturan Resûl-i Ekrem'e (a.s.) hakaret etmişti. Bu hakaretleri Hz. Hamza'nın hanımı veya bir kadın avdan dönmüş olan ve yanında av teçhizatı bulunan Hz. Hamza'ya bildirmişti.⁴⁹ Bazı kaynaklarda Teym b. Mürre'den olan Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) babasının amcasının oğlu- Abdullah b. Cud'an'ın cariyesi Safa'nın üstünde bulunan evinden bu olaya şahit olmuştu. Bunun üzerine Abdullah b. Cud'an'ın cariyesi av dönüşü Ka'be'yi tavaf etmekte olan Hamza'ya, gördüklerini anlatmış, büyük bir öfkeye kapılan Hamza elindeki yay ile Ebû Cehil'in başını kötü bir şekilde yaralamıştı. Orada bulunan Benî Mahzum kabilesinin adamları Ebû Cehil'e destek olmak için Hz. Hamza'ya karşı çıkıp "biz ancak senin dininden saptığını görüyoruz" demeleri üzerine Hz. Hamza: "Gerçek bana görüldüyse görmeme engel bir şey yoktur. İşte ben de Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ediyorum ve onun dinini benimsiyorum, cesareti olan varsa gelsin dövüşelim" diyerek İslâm'ı kabul ettiğini ilan etmiştir. Bu arada Ebû Cehil de suçunu itiraf ederek Hz. Peygamber'e kötü muamelede bulunduğunu ifade etmiştir.⁵⁰ Diğer bazı kaynaklar, bu olayın Ka'be'nin yanında gerçekleştiğini, Ebû Cehl'in çok ileri giderek Hz. Peygamber'in başına toprak döktüğünü ve ayaklarıyla boynuna bastığını naklederler. Bu olayı gören ve bu bilgiyi nakleden şahıs ise Hz. Peygamber'in halası Safiyye'nin cariyesi Selma'dır.⁵¹

Hz. Hamza'nın (r.a.) İslâm'ı benimsemesiyle Müslümanlar güçlenmiştir. Hz. Hamza'nın Müslüman olmasıyla Müslümanların çoğaldığını ve güç kazandıklarını fark eden Utbe b. Rebia'nın makam, para, kadın gibi meşhur teklifleri ve girişimleri de Hz. Hamza'nın İslâm'ı seçmesinden sonra olmuştur.⁵² Bu olaydan sonra ayrıca müşrikler, Müslümanlar aleyhine gerçekleştirmek istedikleri cüretkâr teşebbüslerini bir kere daha gözden geçirmek zorunda kalmışlardır.⁵³ Hz. Hamza Müslüman olunca Kureyş, Hz. Peygamber'in korunacağını anladılar ve daha önce ona karşı yaptıkları bazı davranışlardan vazgeçtiler.⁵⁴

⁴⁹ Kandelevi, *Hayatu's-Sahabe*, 1: 326.

⁵⁰ İbn İshak, *Siretü İbn İshâk*, 171; İbnu'l-Esîr, *Üsüdü'l-ğâbe*, 2: 67.

⁵¹ ed-Diyarбекрî, *Tarihu'l-hamis*, 1: 294.

⁵² Buhârî, (*Babu ehadis'l-ahbar*) 1: 207.

⁵³ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm ve vefeyatu'l-meşahir ve'l-a'lam*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmiri, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1987), 1:172; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 33; Bk. Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 4. Baskı, (İnsan Yayınları, İstanbul 2013), 216.

⁵⁴ Zehebî, *Siyeru a'lam'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaut vd., 3. Baskı, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985), 1: 171.

Kaynaklar Hz. Hamza'nın Müslüman olmasıyla ilgili farklı tarihler vermektedir. İbn Abdilber ve İbnü'l-Esîr gibi bazı müellifler onun Müslüman olma tarihini bi'setin ikinci senesini⁵⁵ gösterirken, diğer bazı müelliflerden bi'setin altıncı senesine işaret edenler de vardır. Buna göre Hz. Hamza'nın hidayeti Hz. Peygamber'in Daru'l-Erkam'da davete başladıktan sonra Hz. Ömer'in hidayetinden üç gün sonra gerçekleştiği ifade edilir.⁵⁶ Hz. Hamza'nın hidayeti ile Hz. Ömer'in hidayetinin yakın tarihlerde olduğu çoğu kaynaklarda nakledilmektedir. Hatta bazı çağdaş yazarlar, Hz. Hamza'nın Hz. Ömer'den sonra Müslüman olduğunu iddia etmektedirler⁵⁷

İbn Abdilber ve Diyârbekrî, Hz. Hamza'nın, -Resûl-i Ekrem'in (a.s.) Darulerkam'da tebliğ faaliyetlerine başlamasından sonra-, bi'setin 6. yılında Müslüman olduğu görüşünü temriz siygasıyla (kîle/iddia edildiğine göre) zayıf bir görüş olarak nakleder.⁵⁸

İbn İshak'ın naklettiği bilgiye göre Hz. Hamza hemen Müslüman olmamış aksine içine bir vesvese düşmüş ve bir süre bu vesveseyle mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu durumun ne kadar vakit aldığı bilinmemektedir. Nihayet içinde bulunduğu durumu Hz. Peygamber ile paylaşınca kafasındaki problemler çözülmüş ve hak dine bağlanmıştır.⁵⁹

2.2. Hicreti

İkinci Akabe biatından sonra Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etmeleri için ashabına izin vermişti. Onlar da tek tek ya da gruplar halinde ve çoğunlukla gizlenerek, az da olsa bir kısmı alenen hicret etmeye başlamıştı. Hz. Ömer'in yaptığı gibi hem açıkça hicret edip, hem de müşriklere meydan okumasa da Hz. Hamza da gizlenmeden ve hicretini herkese duyurarak yola çıkmıştı. Zaten Hz. Hamza gibi güçlü, kuvvetli ve imanlı bir pehlivanın gizlenerek yola çıkması, yakışık almazdı.

Kureş'in zulmü artıp güçlü ve güçsüz bütün inananları kapsamıştı. Hz. Peygamber, Müslümanlar için güvenli bir liman olan ve ileride İslâm devletinin başkenti olacak Medine'ye hicret etmelerine izin vermişti. Hz.

⁵⁵ İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İsti'ab fi ma'rifeti'l-ashâb* (İbn Hacer'in el-İsâbe'sinin (Beyrut: 1328 baskısının kenarında), 1: 271; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-ğâbe*, 2: 67; ed-Diyarbakrî, *Tarihu'l-hamis*, 1: 164; Halebî, *İnsanu'l-uyun*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye), 1: 28.

⁵⁶ ed-Diyarbakrî, *Tarihu'l-hamis*, 1: 293.

⁵⁷ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, 5. Baskı, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1990), 1: 108.

⁵⁸ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, 1: 271; İbnü'l-Esîr, *Üsüdü'l-ğâbe*, 2: 66.

⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 33.

Hamza, Hz. Peygamber'in hicretinden kısa bir süre önce Hz. Peygamber'in azatlısı Zeyd b. Harise, dostu Ebû Mersed Künaz b. Husayn ve oğlu Mersed b. Künaz el-Ğanevî ile Medine'ye hicret yolculuğuna çıktı. Medine'ye hicret edince Kuba'da Beni Amr ve Beni Avf kabilesine mensup Külsüm b. el-Hidm veya Sa'd b. Heyseme'ye misafir oldu.⁶⁰ Bazı kaynaklarda Es'ad b. Zürare'ye misafir olduğu kaydedilir.⁶¹

Medine'ye gelince Hz. Peygamber onu Zeyd b. Harise ile kardeş ilan etti. Bu vesile ile Hz. Hamza, Uhud savaşından önce de vasiyetini Zeyd b. Harise'ye bildirmişti.⁶²

Hz. Hamza, Medine'ye hicret etmekle Allah'ın yasakladığı her şeyi terk ederek doğup büyüdüğü, çocukluk ve gençlik dönemine ait en güzel günlerini yaşadığı Mekke'den ayrılmıştı. Medine'ye vardığında mal mülk para pul dünya adına ne varsa artık hiçbir şeye sahip değildi. O bundan sonra dünyanın bütün nimetlerini terk etmiş olup kendini Allah'a ve Resûlü'ne bir fedai olarak adanmış ve yalnızca Allah'ın rızasını kazanmayı hedeflemiştir. Hicretin üçüncü senesinde Uhud savaşında şehit olana dek hayatı bu şekilde devam etmiştir.⁶³

2.3. İslâm'ın İlk Bayraktarlığı-İlk Seriyyesi

Hz. Hamza'nın kumandasında yapılan Sifülbahr seriyyesi İslâm'da yapılan ilk seriyedir.⁶⁴ Hz. Peygamber, Medine'ye geldiği zaman ilk sancağı Hz. Hamza'ya verdi. İslâm'da yapılan ilk seriyenin Ubeyde b. Haris'e b. Abdulmuttalib'e ait olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat iki seriyenin aynı zamana denk geldiği için karışıklığa sebep olmuştur. İkisi için aynı hüküm geçerli olabilir.⁶⁵ Sifülbahr seriyesinde çarpışma olmadan geri dönülmüştü. İbn Sa'd, naklettiği rivayette ortak kanaatin bu yönde olduğunu ifade eder.⁶⁶ Beyhakî de aynı bilgiyi aktarır.⁶⁷ İbn Kesir ise ilk seriyenin Hz. Hamza'nın

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 8.

⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2: 90; İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 9; İbn Haldûn, *Mukaddime*, thk., Halil Şahade, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1988), 420.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 9.

⁶³ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 13.

⁶⁴ İbn Sa'd, 3: 9; ed-Diyarбекрî, *Tarihu'l-hamis*, 1: 357; Halife b. Hayyât, Ebu Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854), *et-Tarih*, thk. Ekrem Ziya, (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1397), 62.

⁶⁵ Muhibuddîn et-Taberî, *Zehâir*, 176.

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 9; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Sıfatu's-safve*, thk. Ahmed b. Ali, (Kahire: Daru İbn Haldûn, 2000), 1: 140.

⁶⁷ Beyhakî, *Delâ'il*, 3: 8.

veya Ubeyde b. Haris'in seriyesi olduğunu söylemektedir.⁶⁸ Ebu'l-Hasan ed-Nedvi de seriyeleri sıralarken Hz. Hamza'nın seriyesini ilk sıraya koymuş ve kanaatini bu yönde kullanmıştır.⁶⁹ Bu seriye Medine'ye hicretten yedi ay kadar sonra Ramazan ayında gerçekleşmişti. Hz. Hamza, Şam'dan Mekke'ye dönmekte olan, başında Ebu Cehil'in bulunduğu ve bir süvari birliğince korunan üç yüz kişilik Kureyş kervanlarını kontrol, teftiş ve tehdit edip gerekirse taarruz ederek Kureyş kervanlarının Müslümanların nüfuz bölgesine giren sahalardan bundan böyle geçmemelerini tembih edecekti. Bu gayeyle on beşi Muhacir on beşi de Ensar olmak üzere çıkarılan otuz kişilik süvarinin başında Hz. Hamza bulunuyordu. Siyfülbahr'e ulaştıkları sırada iki grup karşılaştı ve savaş düzeni aldılar. Her iki tarafın da anlaşmalı olan Cüheyne kabilesinden Mecdî b. Amr savaşı engellemek için elinden geleni yaptı ve iki topluluğu ikna ederek savaşmalarına engel oldu. Hz. Peygamber, Mecdî'nin bu davranışını çok takdir etti ve ona bir takım iyiliklerde bulundu. Bazı rivayetlerde seriyedeki askerlerin tamamının muhacir olduğu ifade edilmiştir. Zira Hz. Peygamber Ensar'dan şehir içinde kendisini korumalarını talep etmiş Bedir savaşına kadar da bu durum bu şekilde devam etmiştir.⁷⁰ İbn Sa'd'da geçen bir rivayet de bunu teyit eder ve Bedir savaşına kadar Ensar'ın savaşmak üzere Medine'nin dışına gönderilmediğine dair ittifak olduğunu bildirmiştir. Çünkü Ensar, Hz. Peygamber'e Medine'de onu koruyacaklarına söz vermişlerdi. Medine haricinde meydana gelebilecek olaylar için böyle bir durum söz konusu değildi.⁷¹

2.4. Sancaktarlığı

Hicretten yaklaşık on iki ay kadar sonra gerçekleşen ve Hz. Peygamber'in bizzat yönettiği ilk gazve olan Ebvâ Gazvesi'nde sancağı Hz. Hamza taşımıştı.⁷² Zü'l-Uşeyre gazvesi hicretin on altıncı ayında yapıldı. Muhacirlerden kendi isteğiyle katılmak isteyen 150-200 kişilik bir grupla Şam'dan dönmekte olan Kureyş kervanını takip etmek amacıyla yola çıkmıştı. Bu gazvede de Hz. Peygamber'in beyaz sancağını Hz. Hamza taşıyordu.⁷³ Hicretin yirminci ayının başlarında Bedir savaşından sonra Beni Kaynuka Yahudilerinin ihanetine karşı yapılan Beni Kaynuka muhasarası on

⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 352.

⁶⁹ en-Nedvî, Ebû'l-Hasan, *es-Sîre*, 2. Baskı, (Dimaşk: Daru İbn Kesîr, 1425), 1: 657.

⁷⁰ Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 9); ed-Diyarбекрî, *Tarihu'l-hamis*, 1: 356; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3: 241.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 6.

⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 8.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 9.

beş gün sürmüştür. Bu muhasaradan sonra Beni Kaynuka Yahudileri Şam'a sürgün edilmişlerdi. Bu muhasara esnasında da Müslümanların beyaz sancağını taşıyan Hz. Hamza olmuştu.⁷⁴

2.5. Bedir Savaşında Mücadelesi

Hicretin ikinci senesinde Hz. Peygamber'in kumandasında üç yüz on üç Müslüman askeriyle Ebu Cehil'in kumandasında sayıları bin civarında olan müşrik ordusu arasında gerçekleşen ve iman ile küfrü bir birinden ayıran mücadelenin adı Bedir savaşıdır. Bu savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlanmış, onların moralini yükseltmiş ve Kureyş'in büyüklerinden olan yetmiş müşrik öldürülmüş, yetmiş tane de esir alınmıştı. Tabi ki bu savaşta en büyük başarı Hz. Hamza'ya aitti.

Bedir savaşı başlamadan müşriklerle diyalog kurması için onlara Hz. Hamza gönderilmişti. Çünkü onlarla irtibatı en güçlü ve onlara en yakın olan oydu.⁷⁵ İki taraf savaş pozisyonu aldıktan sonra müşrikler, Esved b. Abdilesed el-Mahzumî'yi Müslümanlar'ın karargâhı olan Bedir kuyusuna göndermişti. Bu zat "ya o kuyudan su içerim veya o kuyuyu yıkarım ya da uğrunda canımı veririm" şeklinde tehditler savurmuştu. Bu tehdide karşı bütün Müslümanlar mukavemet göstermek istese de Hz. Hamza kimseye izin vermemiş ve bu şahıs amacına ulaşmadan Hz. Hamza tarafından öldürülerek kuyuya düşürülmüştü.⁷⁶

Müşrikler kendilerine denk olmadıklarını iddia ederek Medineli gençlerle düello yapmayı reddedince Hz. Peygamber Hz. Hamza'yı da mübarezeye dâhil etmişti.⁷⁷ Hz. Hamza Bedir'de mübareze yapmak için ortaya çıkan Kureyşliler'den Şeybe b. Rebia'yı öldürmüş, Hind'in babası olan Utbe b. Rebia'nın öldürülmesine de yardımcı olmuştu. Savaş esnasında Cübeyr b. Mut'im'in amcası olan Tuayme b. Adiyi de o öldürmüştü.⁷⁸ Henüz savaşın başlangıcında müşriklerin saflarını yararak ilerlemiş ve müşriklerin sancaktarını vurup yere düşürmüştü.⁷⁹ Bedir savaşında nişan olarak bir deve kuşu tüyünü göğsüne takmış olan Hz. Hamza Resûlullah'ın önünde iki kılıçla savaşarak müşriklerden onlarca kişiyi yalnız başına öldürmüştü.⁸⁰ Dolayısıyla bu savaşın en büyük kahramanı O olmuştu. Bedir

⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 29.

⁷⁵ İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-safve*, 1: 140.

⁷⁶ İbn Hişam, *es-Sire*, 2: 624.

⁷⁷ İbnü'l-Cevzi, *Sıfatu's-safve*, 1: 140.

⁷⁸ Algül, "Hamza", 501,502.

⁷⁹ el-Amirî, *Seyyidu's-Şüheda*, 18.

⁸⁰ Vâkıdî, *Megâzi*, 1: 76.

savaşında öldürülen yetmiş Mekkeli Müşriklerden yirmi beş kadarı Kureyş'in ileri gelenleriydi ve bunlardan önemli bir kısmını Hz. Hamza öldürmüştü. Müşrikler savaştan sonra onun hakkında: "Bizi asıl mahveden kişi şu göğsüne deve kuşu tüyünü takan adamdı" demek suretiyle onun kahramanlığını anlatmışlardı.⁸¹ Bedir dönüşü Şevval ayında Müslümanlar Beni Kaynuka Yahudilerinin ihanetiyle karşı karşıya kalmışlardı. On beş gün süren bir muhasaradan sonra Beni Kaynuka Yahudileri, Şam'a sürgün edilmişlerdi. Bu muhasara esnasında da Müslümanların beyaz sancığını taşıyan kişi Hz. Hamza olmuştu.⁸²

2.6. Uhud Savaşında mücadelesi

Uhud savaşından önce Mekke müşriklerinin Medine'ye doğru harekete geçtikleri bilgisini alan Hz. Peygamber, onlara karşı mücadelede nasıl bir yol izlenmesi gerektiği hususunu ashabıyla istişarede bulundu. Hz. Hamza (ra)'nın da aralarında bulunduğu çoğunluk, Bedir savaşında olduğu gibi bu karşılaşmanın da şehrin dışında meydan savaşı şeklinde yapılmasının daha uygun olacağını söylediler. Hz. Peygamber, bu konuda Medine'nin içeriden savunulmasının daha doğru olacağı düşüncesine sahip olduğu halde, Hz. Hamza (ra) gibi görüş bildiren çoğunluğun kanaatine uymak suretiyle düşmanı karşılamak için Medine'nin dışına çıkmaya karar verdi.⁸³ Ne var ki savaş esnasında Hz. Peygamber'in talimatını dinlemeyip yerlerini terk eden okçular grubu, Uhud Savaşının Müslümanların bozgunuyla neticelenmesine sebebiyet vermiş, Hz. Peygamber yaralanmış ve İslâm ordusu dağılmıştı. Bu sırada Hz. Peygamber'i müşriklerin saldırısına karşı kahramanca savunan az sayıdaki kişiden biri de Hz. Hamza olmuştu. O, Müslümanların dağıldığını fark edince Hz. Peygamber'in önünde elinde iki kılıçla ileri atlayarak, "Ben Allah'ın ve Resûlü'nün aslanıyım. Allah'ım! Ebû Süfyân ve askerlerinin yaptıkları kötülüklerden sana sığınırım. Müslümanların hatalarından dolayı da senden af dilerim." demek suretiyle bir yandan Müslümanları cesaretlendirmeye çalışmış, diğer taraftan da savaşa kahramanca devam etmişti.⁸⁴ Müşriklerle çarpışmadan bir şey yemeyeceğine yemin etmişti. Zaten Cuma ve Cumartesi oruçluydu.⁸⁵ Uhud

⁸¹ İbn Hişam, *es-Sire*, 1: 632; Vâkıdî, *Megâzî*, 1: 83.

⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 29.

⁸³ Vâkıdî, *Megâzî*, 1: 210.

⁸⁴ Beyhaki, *Delâ'il*, 3: 242.

⁸⁵ Vâkıdî, *Megâzî*, 1: 210.

savaşında öldürülen müşrik sayısı yirmi küsurdu. Müslümanlardan aralarında Hz. Hamza'nın da bulunduğu yetmiş kişi şehit edildi.⁸⁶

2.7. Şehit edilmesi

Gerçek şu ki Hz. Hamza'nın şahadeti tesadüfen gelişen bir olay değildi. Bilakis günlerce hatta aylarca tasarlanan bir planın sonucuydu. Zira Hz. Hamza Bedir savaşında Şeybe b. Rebia'yı öldürmüş, Hind'in babası olan Utbe b. Rebia'nın da öldürülmesine yardımcı olmuştu. Savaş esnasında Cübeyr b. Mut'im'in amcası olan Tuayme b. Adiy b. Hıyar'ı da o öldürmüştü.⁸⁷ Ebu Deşme Vahşi b. Harb, Habeş asıllı Cübeyr b. Mut'im'in kölesi idi. Vahşî'nin efendisi olan Cübeyr b. Mut'im kendisinden amcasına karşılık Hamza'yı öldürmesi halinde onu azat edeceğini söylemişti. Uhud savaşında Hz. Hamza Siba' ile mübareze halindeyken kendisine yaklaştığını fark eden Vahşi, gizlendiği kayanın arkasından mızrakla Hz. Hamza'yı vurdu ve onu şehit düşürdü.⁸⁸ Başka bir rivayette Vahşi, Haris b. Amir'in kızının kölesiydi. Babası Bedir savaşında öldürülünce Vahşi'den Hz. Peygamber, Hz. Ali ya da Hamza'dan birini öldürmesi halinde onu azat edeceğini söylemişti. Hz. Peygamber'i öldüremeyeceğini, Hz. Hamza'ya da güç yetiremeyeceğini düşünüyordu. O yüzden aslında onun hedefi Hz. Ali idi. Fakat şartlar onun karşısına Hz. Hamza'yı çıkarmıştı. Umeyr b. İshâk naklediyor: "Hz. Hamza, Resûlullah'ın önünde iki kılıçla savaşıyor ve: 'Ben, Allah'ın aslanıyım' diyordu. Hz. Hamza ileri geri gidip savaşıırken tökezleyip sırt üstü düşmüş ve zırhının önünden karnı açılmıştı. Habeşî köle onu görüp bir mızrak veya harbe (kısa mızrak) attı ve mızrak Hz. Hamza'nın ön tarafından girip arka tarafından çıktı." Diğer bir rivayete göre Hz. Hamza, Ebû Niyâr Sibâ' b. Abdiluzzâ el-Huzaî ile mübareze etti. Hz. Hamza onu öldürdü. Zırhını almak için üzerine eğildi. Vahşî mızrakla onu öldürdü.⁸⁹ Onu şehit eden kişinin Vahşi olduğu konusunda ihtilaf yoktur.⁹⁰ Hicretin üçüncü yılı Şevval ayının ortasında vefat etti. Vefat ettiği sırada 54, 57 veya 59 yaşındaydı.⁹¹

Onun vefatı kadar Hz. Peygamber'i üzen başka bir olay olmamıştır. Cesedine yapılan müslüleyi duyunca bu durum çok ağırına gitmiş ve bunun intikamını fazlasıyla alacağını ifade etmiştir. Fakat Kur'an'ın uyarısı üzerine sabretmeyi tercih etmiştir. Bu üzüntünün etkisiyle bir ara onun cesedini

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâb*, 1: 328.

⁸⁷ el-Amirî, *Seyyidu's-Süheda*, 22; Algül, "Hamza", 501,502.

⁸⁸ Buhârî (*Babu Katli Hamza*), 5/100.

⁸⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 1: 322.

⁹⁰ Vâkıdî, *Megâzi*, 1: 285, 300.

⁹¹ İbnu'l-Esîr, *Üsüdü'l-gâbe*, 2: 67.

defnetmekten vazgeçip yabani hayvanlara yem olmasını istemiştir. Fakat Hız. Hamza'nın kız kardeşi hanım akrabaları buna dayanamaz düşüncesiyle bundan vazgeçmiştir.⁹² Aynı şekilde Hız. Peygamber, Uhud şehitlerinin namazlarını kılariken her defasında Hız. Hamza'nın da namazını kılıyordu. Böylece onun yetmiş defa cenaze namazını kıldı.⁹³ Yeğeni Abdullah b. Cahş veya Mus'ab b. Umeyr ile aynı mezara defnedildi.⁹⁴ Bazı kaynaklara göre bunlar aynı mezara defnedilmeyip ancak Abdullah b. Cahş ve Mus'ab b. Umeyr onun üzerine bina edilen mescidin içine defnedilmişlerdir.⁹⁵

İbn Ebî Şeybe ve İbn Sa'd'ın aktardıkları bilgiye göre Hız. Hamza'nın şahadetinden kırk yıl sonra Muaviye, Uhud'daki suyu (Medine'ye) akıtmak için Uhud şehitlerinin naaşlarını naklettirdi. Mezardan çıkarılan şehitlerin bedenleri taze ve uyuyan bir insanın bedenine benziyordu. Kürek Hız. Hamza'nın ayağına değmiş, ayağından kan akmıştı.⁹⁶ Halk kırk yıl sonra onları çıkarırken bedenlerinin ve yumuşacık kollarının büküldüğünü gördüler.⁹⁷

Kaynaklarda Hız. Peygamber'in Hız. Hamza hakkında söylediği şu rivayetler yer almaktadır: "Hamza şehitlerin efendisidir."⁹⁸, "şehitlerin efendisi Hamza ve zalim yöneticiye doğruyu ve yanlış yol gösterdiği için öldürülen kişidir"⁹⁹, Hamza şehitlerin efendisidir. Hamza şehitlerin en hayırlısıdır¹⁰⁰, Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim gökte "Hamza Allah'ın ve resûlünün aslanıdır" yazılıdır.¹⁰¹

⁹² İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-'Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *Musannaf*, "Kitabu'l-Megâzi", thk. Muhammed Avvâme, Cidde: Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslâmîye, 2006, 20: 363

⁹³ İbn Ebî Şeybe, "Kitabu'l-Megâzi", 20: 360; İbn Sa'd *Tabakât*, 3: 13, 16.

⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 10; es-Semhûdî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî, (ö. 911/1506), *Vefâ'ü'l-vefâ bi ahbâri dâri'l-Mustafâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, (Beyrut: ts.), 3: 114.

⁹⁵ Semhûdî, *Vefau'l-vefâ*, 3: 114.

⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 11.

⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, "Kitabu'l-Megâzi", 20: 365.

⁹⁸ Zehebî, *A'lam*, 1: 171.

⁹⁹ Hakim, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâburî (ö. 405/1014), *el-Mustedrak ale's-sahihayn*, Thk. Mustafa Abdulkadir Ata, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 3: 195; Zehebî, *A'lam*, 1: 171.

¹⁰⁰ İbn Abdilber, *el-İsti'ab*, 1: 272.

¹⁰¹ Belâzürî, *Enâb*, 4: 282.

Sonuç

Hz. Hamza yaşadığı süre zarfında ve son nefesini verdiği ana kadar Hz. Peygamber'e en yakın kişi olmuştur. Hz. Peygamber'in amcası, sütkardeşi, aynı zamanda anne tarafında da akrabası olup çocukluğunda ve daha sonraki dönemlerde hep onunla beraber olmuşlardır. Aralarında önemli bir yaş farkı olmadığı için bir birlerini anlayan iki akran ve iki samimi arkadaş ve dost olmuşlardır.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber ile sütkardeşi oldukları kesin olmakla beraber aralarından yaş farkı meselesinden dolayı bu sütkardeşliğinin ne şekilde gerçekleştiği meselesi de tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla İbn Sad'ın "Hz. Hamza, Hz. Peygamber'den önce Beni Sa'd kabilesinden bir kadın tarafından emzirilmişti. Daha sonra bu kadın Hz. Peygamber'i de emzirdi " şeklindeki rivayetinin daha isabetli olabileceğini ifade etmek isteriz.

Hz. Hamza'nın üç defa evlendiği ve bu evliliklerden beş çocuğu dünyaya geldiği bilinir. Fakat onun neslini devam ettiren bir akabi olmadığı için çocuklarının vefatından sonra soyu inkitaa uğramış ve o tarih boyunca sadece kahramanlığı ile yâd edilmiştir.

Hz. Hamza, Hz. Peygamber'in en sıkıntılı dönemi olan bi'setin başlangıç aşamasında, Mekke'de Müslüman olmuş, onun için her türlü fedakârlıkta bulunmuş ve bu uğurda hicret etmiştir. Ayrıca hicretten sonra İslâm'da yapılan ilk seriyede komutanlık yapmıştır. Vefat ettiği ana kadar Hz. Peygamber'in bütün mücadelelerinde yanından ayrılmamış ve İslâm davasının en önemli mücadeleleri olan Bedir ve Uhud gazvelerine hayatı pahasına katılmış, son katıldığı gazve olan Uhud savaşında şehit düşmüştür.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezi (ö. 241/855). *Fedâilü's-Sahabe*. thk. Vasiyullah Muhammed Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1983.
- Algül, Hüseyin. "Hamza" *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1997. 15: 501, 502.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûrüddîn Ali b. Sultan Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605). *Şerhu's-şifâ*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, ts.
- el-Amirî, Macid İbrahim. *Seyyidu's-Şüheda Hamzetü'bnu Abdilmuttalib*. Medine, b.y. 2001.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî (ö. 279/892), *Ensâbü'l-eşrâf*, 13 Cilt. thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli. Beyrut, 1996.
- Berzencî, Cafer, *Menakıbu Seyyidi's-Şüheda*, Beyrut: 1415.

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyin b. Ali el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâ'ilü'n-Nübüvve ve ma'rifetu ahvali Sahibi's-Şerî'a*, 7 Cilt. 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405.
- el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (ö. 292/905). *Müsnedü'l-Bezzâr*, 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulum, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/870). *el-Camiu's-sahîh*, 9 Cilt. thk. Muhammed Züheyr b. Nasır. 1. Baskı. Daru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cevad Ali, *el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslâm*. 20 Cilt. 4. Baskı. Daru's-Saki, 2001.
- ed-Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 966/1559). *Tarihu'l-hamîs fi ahvâli enfesi'n-neffs*. 2 Cilt. Beyrut: Daru Sadır, ts.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038). *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 2 Cilt. Beyrut: Daru Nefais, 1986.
- el-Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân (Cüvân) (ö.277/890) *el-Ma'rife ve't-târîh*, 3 Cilt. Thk. Ekrem Ziya. 2. Baskı. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1981.
- İbn Abdilber, Ebu Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî (ö. 463/1071). *el-İsti'ab fi ma'rifeti'l-ashâb*. 4 Cilt. Thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Ciyl, 1992.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201). *Sıfatu's-safve*. 2 Cilt. thk. Tarık Muhammed Abdulmunim. İskenderiye: Daru İbn Haldûn, ts.
- İbnu'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*. 2 Cilt. thk. Ahmed b. Ali, (Kahire: Daru İbn Haldûn, 2000).
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-'Absî el-Kûfî (ö. 235/849). *el-Musanef*. 26 Cilt. thk. Muhammed Avvame. Cidde: Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslâmîye, 2006.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybân el-Cezerî (ö. 630/1233). *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. 8 Cilt. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406). *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-ħaber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men âşerahüm min zevi's-sultâni'l-ekber*, Thk. Halil Şahade. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1988.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyub el-Hımyerî (ö. 213/828). *es-Siretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sekkâ vd. 2. Baskı. Mısır: Şirketu Mustafa el-Bâbî, 1975.
- İbn İshak, Ebu Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kuraşî el-Medenî (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk, el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megâzî*, thk.Ahmed Ferid el-Mezîdî, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 82.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesir (ö. 774/1372). *el-Bidâye ve'n-nihâye fi't-târîh*, 15 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1986.

- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd (ö. 230/844). *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*. 8 Cilt. 1. Baskı. Beyrut: Daru Sadır, 1968.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî (ö. 734/1333). *Uyûnü'l-eser*, 2 Cilt. Thk. Muhammed el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Meto. Beyrut: b.y. 1992.
- el-Hâkim en-Nîsâburî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâburî (ö. 405/1014). *el-Mustedrak ale's-sahihayn*. 4 Cilt. Thk. Mustafa Abdulkadir Ata, 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990
- el-Halebî, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî (1044/1635), *İnsanu'l-Uyun fi Sireti Emîni'l-Me'mun*. 3 Cilt. 2. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427.
- Halîfe b. Hayyât, Ebu Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854). *et-Tarih*, Thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1397.
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf b. Muhammed İlyas el-Kandehlevî (ö. 1384/1964). *Hayatu's-Sahabe*. 5 Cilt. Thk. Beşşar Avvâd Marûf, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1999.
- el-Kelbî, Ebû'l-Münzir Hişâm b. Muhammed Ebü'n-Nadr b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî (ö. 204/820). *Cemheretu Ensâbi'l-Arab*. (eş-Şamile).
- el-Makrîzî, Ebu Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyuddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî (ö. 845/1441), *İmta'u'l-esma'*. 15 Cilt. 2. Baskı. Thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*. 2 Cilt. Çev. Salih Tuğ. Beşinci Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1990.
- Muhibuddin et-Taberî, Ebû'l-Abbâs (Ebû Ca'fer) Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî (ö. 694/1295). *Zehairu'l-Ukbâ fi Menâkibi Zevî'l-Kurbâ*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1356.
- Nedvî, Ebû'l-Hasan, *es-Sire*. 2. Baskı. Dimaşk: Daru İbn Kesîr, 1425.
- en-Nüveyrî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî (ö. 733/1333), *Nihayetu'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb*. 33 Cilt. 1. Baskı. Kahire: Daru'l-Kütüb, 1423.
- Sabuncu, Ömer. *Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hz. Hatice*. 7. Baskı. İstanbul: Semerkand Yayıncılık, 2018.
- es-Semhûdî, Ebû'l-Hasan Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî, (ö. 911/1506), *Vefâ'ü'l-vefâ bi ahbâri dâri'l-Mustafâ*. 4 Cilt. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820). *el-Müsned*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400.
- eş-Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî (ö. 942/1535). *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*. 12 Cilt. Thk. Adil Abdülmevcud vd., 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. 4. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 11 Cilt. 2. Baskı. Beyrut: Daru't-Turas, 1387.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî (ö. 207/822). *Kitabu'l-Meğâzî*. 3 Cilt. Thk. Marsden Jones, London. 3. Baskı. Beyrut: Daru'l-A'lemî, 1989.
- ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkı (ö. 748/1348). *Siyeru a'lami'n-nübelâ'*. 25 Cilt. Thk. Şuayb el-Arnaut vd. 3. Baskı. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1985.
- ez-Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab ez-Zübeyrî (ö. 236/851). *Nesebu Kureys*. 3. Baskı. Kahire: Daru'l-Maarif, ts.